

II. ABDÜLHAMİD DEVRİNDE İSTİHDAM EDİLEN İLK ALMAN ASKERİ HEYETİNİN KOMUTANI OTTO VON KAEHLER VE HER İKİ TARAFIN BEKLENTİLERİ

Necmettin ALKAN¹

ÖZET

Helmut von Moltke başkanlığındaki Prusya askerî heyetinin 1836'da Osmanlı hizmetinde istihdam edilmesiyle başlayan Alman geleneği belli bir süre resmî olarak kesintiye uğrasa da bir çok subay gayrî resmî yollardan gelerek Osmanlı Devleti'nde görev yapmışlardır. II. Abdülhamid döneminde Alman geleneğine tekrar dönülmüş ve bu kez ikinci askerî heyet Kaehler başkanlığında istihdam edilmiştir. Kaehler, 10 maddeden oluşan iş mukavelesini 30 Mayıs 1882'de imzalayarak başladığı Osmanlı Ordusu'ndaki görevini öldüğü 3 Kasım 1885 tarihine kadar devam ettirmiştir. İş mukavelesi, tamamen alacağı maaş ve ücretlerle alakalı hususları ihtiva etmekte olup, görevinin sınırları konusunda hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Kaehler'in istihdam edilmesinde gerek Osmanlı ve gerekse Alman taraflarının çok boyutlu beklentileri söz konusuydu. II. Abdülhamid'in Batılı diğer Büyük Devletler karşısında takip ettiği denge siyaseti çerçevesinde bir niyeti dikkati çekmektedir. Kanzler (Başbakan) Bismarck ise, Rusya karşısında denge olabilecek kuvvetli bir Osmanlı Ordusu teşkil etmeyi doğrudan hedeflerken, uzun vadede de Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunun garanti altına alınmasını arzu etmekteydi. Makalede de görüleceği gibi, Kaehler'le birlikte askerî alanda canlanan Osmanlı-Alman ilişkileri, zamanla başta siyaset ve ticaret olmak üzere her alanda gelişerek, doruk noktasına ulaşmıştır. Gelişen bu ilişkiler, Osmanlı Devleti ile Alman Kaiserreich'inin Birinci Cihan Harbi'ne aynı cephede müttefik olarak girmesine neden olmuş ve savaş neticesinde de her iki devletin sonunu getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, II. Abdülhamid; Kaiserreich, Bismarck, Alman Askerî Heyeti, Helmut von Moltke, Otto von Kaehler, İş Mukavelesi.

Giriş

Sultan II. Mahmud'un (1808-1839), Osmanlı Ordusu'nun Batı Avrupa tarzında ıslah edilmesi için resmî olarak Prusya'dan subay istemesi sonucunda, istihdam edilen ilk Prusya subayı Helmut von Moltke olmuştur. Moltke'nin

¹ Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1839'da memleketine geri dönmesinden sonra, böyle bir askerî heyetin istihdamına uzun süre ara verilmesinden sonra; bu kez II. Abdülhamid (1876-1909) yeni subayların gönderilmesini Alman Kaiserreich'inden resmen istemiştir. Bu istekle birlikte, yoğun bir diplomasi trafiği başlamış ve takriben iki yıl bekleddikten sonra 1882 yılında Otto von Kaehler başkanlığındaki askerî heyet İstanbul'a gelerek Osmanlı hizmetine girmiştir. Bu şekilde ordunun ıslah edilmesinde tekrar Almanlar'a dönülmüş ve bu daha sonra bir gelenek halini alarak 1914-1918 Birinci Cihan Harbi'nin nihayetine kadar devam etmiştir.

Türk tarihi açısından böylesine bir ehemmiyete haiz olan Alman askerî heyetlerinin istihdam edilmesi, Türk tarihçileri tarafından gerektiği şekilde yoğun olarak araştırılmamıştır. Bunlar arasından özellikle de Alman geleneğinin oluşmasındaki kilometre taşlarından bir tanesi olan Otto von Kaehler hemen hemen hiç ilgi görmemiş, ihmal edilmiştir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, konuyla alakalı tek çalışma Kemal Beydilli tarafından 1979 yılında kaleme alınan makaledir.

Burada, ilgili diplomatik görüşmelerden ve Osmanlı tarafının Berlin'e gönderdiği sözleşme taslağından bahsedilmektedir. Ancak Kaehler'in ve diğer üç subayın isimlerini zikretmekle beraber, haklarında her hangi bir bilgi verilmemiştir.²

Takdim ettiğimiz bu çalışmamız, doğrudan Kaehler'i konu edinmekle birlikte, aynı zamanda tesbit edebildiğimiz kadarıyla Kaehler öncesinde Osmanlı hizmetinde bulunan diğer Alman subaylarının isimlerini de ihtiva etmektedir. Bunların haricinde, Alman subaylarının istihdam edilmesinde tarafların muhtemel beklentilerine mümkün olabildiğince temas edilmektedir. Bu çalışmamızda, Alman vesikaları ile bu alanda Almanya'da yapılmış olan eserlere yoğun olarak müracaat edilmiştir.

Bu konuyla alakalı olarak Başbakanlık Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sonunda Kaehler hakkında kayda değer bir vesikaya rastlayamadık. Sadece bir raporda Kaehler ismi geçmektedir.³ Başbakanlık Arşivi'nde Kaehler'le alakalı vesika bulunamamasının muhtemel üç nedeni olabilir: Akla gelen ilk neden, yabancıların isimlerinin hem dönemin Osmanlı memurları hem de günümüzde

² Kemal Beydilli, "II. Abdülhamit Devrinde Gelen İlk Alman Askerî Heyeti Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1979, sayı, 32, s. 481-493.

³ BOA, Y.PRK-ASK, 18/7.

vesikaları tasnif eden ve okuyan memurların yanlış kayıt etmeleri ihtimalidir. Böylesi hatalar, maalesef çok sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Kaehler'le ilgili olarak bulduğumuz vesikanın katalogundaki özet metinde "Kiler Paşa" ismi geçmektedir. Bu türde bir yanlış kayıt ihtimalini düşünerek belgeden emin olmak için sipariş ettik. Gerçekten de gelen vesikanın Fransızca aslında Kaehler diye geçerken, tercümesinde "Kiler Paşa" olarak yazılmış; dolayısıyla kataloga da bu şekilde yanlış olarak geçmiştir. İkinci bir neden ise, Kaehler hakkındaki vesikalar Ankara'da ATASE'de olabilir. Zayıf bir ihtimal de olsa, katalog taraması esnasında ufak bir dikkatlisizlik sonucu ilgili vesika veya vesikaları gözden kaçırmış olabiliriz; fakat dediğimiz gibi, bu çok zayıf bir ihtimaldir. Sonuçları itibarıyla çalışmamızda Osmanlı vesikalarına pek fazla yer veremedik.

Nasıl bir diplomatik temas sonucunda Kaehler'in istihdamının gündeme geldiği, çalışmada cevabı aranan ilk sorudur. Devamında ise, ilgili görüşmelerin neden çok uzun sürdüğüne temas edilmektedir. Kaehler'in nasıl bir iş mukavelesi imzalamak suretiyle görevine başladığı suali, makalede ağırlıklı olarak ele alınan husustur. Son olarak ise, Osmanlı ve Alman tarafları askerî heyetin istihdamından karşılıklı olarak nasıl bir beklenti içinde oldukları sorusunun cevabı aranmaktadır.

Kaehler'in İstanbul'da bulunduğu sıralarda hanımına gönderdiği mektupları ve Osmanlı üniforması altında yaptığı hizmetleri ayrı bir makalede ele alacağız.

II. Kaehler Öncesinde Osmanlı Ordusu'nda Hizmet Eden Alman Subayları

1. Yabancı Subaya İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Osmanlı Devleti de tıpkı yeryüzünde boy gösteren bütün devletler gibi, parlak devirden sonra, önce duraklama daha sonra dağılma dönemine girmişti. Devlet aygıtı bütün kurum ve kuruluşlarıyla birlikte bir bütün halinde bu süreci yaşamış ve sonuçları itibarıyla temel işlevlerini yerine getiremez hale gelmişti. Bunlar arasında ordu da aynı şekilde gücünü yitirmiş, eski galibiyetleri alamaz olmuştu. Yeni zaferler, topraklar kazanmak ve sınırları genişletmek bir tarafa, eldeki mevcut yerleri dahi artık koruyamayacak bir duruma düşmüştü. Bu

gerilemeyi sabırsızlıkla bekleyen önce komşu devletler kaybettikleri toprakları tekrar geri alma gayretine girmişler ve bunda önemli başarılar elde etmişlerdi. Bunların haricinde Osmanlı memleketleri üzerinde gözü olan diğer devletler ise, yavaş yavaş onu kuşatmışlardı. Nitekim, devletler istedikleri sonuçları elde ettikten sonra hedeflerini daha da geliştirerek, Osmanlı Devleti'nin varlığını ortadan kaldırma gayretine ve mücadelesine girmişlerdi.

Muharebe meydanlarında ard arda alınan mağlubiyetlere şahit olan ve bunların ağır sonuçlarını yaşayan Osmanlı devlet adamları bütün bu olumsuz gelişmelere seyirci kalmamış, kötü gidişe dur diyebilmek için bir takım tedbirler almaya çalışmıştı. Özellikle de askerî alanda fark edilen eksikliklerin giderilmesi ve orduya eski kuvvet ve kudretlerinin yeniden kazandırılması için ciddi reformlar yapılmıştı. İslahat faaliyetlerinin bu ilk aşamasında geleneksel diye ifade edilen, yani mevcut askeri birliklerin aksayan yönlerinin giderilmesine yönelik icraatlarda bulunulmuştu. Bu türde teşebbüslerin istenilen ve arzu edilen sonuçları vermediği; düşman karşısında tutunmaya yetmediğinin görülmesi üzerine, ikinci aşama olan askerî birliklerin mevcudiyetine dokunulmadan, bunlara paralel ama tamamen Avrupâî tarzda yeni askerî birliklerin kurulması yoluna gidilmişti. Fakat bundan da istenilen sonuç bir türlü elde edilmeyince artık tek bir çare kalmıştı o da; geleneksel askeri birliklerin ilga edilerek, yerlerine Batılı tarzda modern birliklerin kurulmasıydı.

18. yüzyıldan başlayarak Batılı tarzda ordunun kurulabilmesi için yabancı askerî uzmanlar istihdam edilmiştir. Fransa, Avusturya, İngiltere, Prusya ve İsveç gibi birçok devletten subay istihdam edilmiştir. Bunlar arasında özellikle de Prusya'dan çok daha fazla askerî eleman alınmıştı. Tespit edilebildiği kadarıyla, bu tür Alman subay ve uzman elemanların alınmasında iki yol takip edilmekteydi. Birinci yol Prusya ordusundan istifa etmiş veya emekli olmuş şahısların, kendi imkânlarıyla İstanbul'a gelerek Osmanlı Ordusu'nda görev almalarıydı. Bunların arasında ihtida etmiş olanlar da bulunmaktaydı. İkinci kanal ise resmî yol, yani devletin talebiyle bir tür iş mukavelesi imzalamak suretiyle elemanların orduda istihdam edilmesiydi. Bu türde askerî eleman istihdamının başlangıcı 1835 yılında II. Mahmud'un Prusya'dan askeri uzman rica etmesi neticesinde, İstanbul'a gelip iş mukavelesi imzalayan ilk subay Helmut von Moltke ile olmuştur. Fakat, Moltke'den sonra tekrar eski yola müracaat edilerek, gayr-i resmî olarak Alman subayı istihdamı devam ettirilmişti. Nihayet aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra bu kez, II.

Abdulhamid'in Alman Kaiserreich'ine resmî müracaatta bulunmasıyla tekrar sözleşmeli askerî mütehassıs ithal edilmeye başlanılmıştı.

2. Kaehler Öncesinde Osmanlı Ordusu'nda Görev Yapan Prusyalı-Alman Uzmanlar

Prusyalı-Alman subay veya mütehassısların Osmanlı Devleti'nde ne zaman ve nasıl hizmete başladıklarına dair her hangi bir arşiv vesikasına dayanan bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamdaki bilgiyi Osmanlı Devleti'ndeki Alman uzmanlar hakkında belli başlı ve oldukça hacimli tek eserin müellifi Wallach'tan öğrenmekteyiz. Wallach'ın "efsana" olarak kayıt düştüğü bilgiye göre, Sultan III. Mustafa (1757-1774) Prusya Kralı II. Friedrich'den (1740-1786) Osmanlı Orduları'nın reform edilmesi için üç tane "müneccim" göndermesini rica etmişti.⁴ Müneccimlere, dolayısıyla "ilm-i nücûma" olan düşkünüğüyle tanınan III. Mustafa, tam aksine askerî alanlarda birçok ıslahat teşebbüsünde bulunmuş; Batılı tarzda subay yetiştirmek için askerî okul açtırmış; burada Avrupalı hoca istihdam ettirmiş ve Baron de Tott başta olmak üzere Fransa'dan bazı uzmanları getirterek sürat topçu birlikleri kurdurmuştu.⁵

Osmanlı Ordusu'nun ıslah edilmesinde, başlangıçta Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın pek çok farklı devletinden birçok subay istihdam edilmişti.⁶ Bunun bir sonucu olsa gerek, her gelen kendisinden bir iz veya alamet bırakarak geri gitmiş ve bu şekilde çok renkli askerî birlikler ortaya çıkmıştı. Osmanlı hizmetinde bulunduğu sırada gördüklerini ve yaşadıklarını hatıratında anlatan Moltke, Avrupa'nın çeşitli milletlerine mensup subaylar tarafından Osmanlı Ordusu'nun Avrupa örneğine göre ıslah edilmesiyle ilgili faaliyetleri "en bedbaht yaratma" fiili olarak ifade etmektedir. Hatıratında Moltke, sonuçta her gelenin kendisinden bir şeyi katmasıyla; Rus ceketleriyle, Fransız talimatlarıyla,

⁴ Jehuda L. Wallach, *Anatomie einer Militaerhilfe. Die preussisch-deutschen Militaermissionen in der Türkei 18135-1919*, Düsseldorf 1976, s. 15.

İsrailli tarihçi Jehuda L. Wallach tarafından yapılan bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde istihdam edilen Alman askerî heyetleri konusunda en kapsamlı ve derli toplu olanıdır. Wallach'ın tamamen Alman arşivlerine dayanarak kaleme aldığı bu eser, daha sonra Türkçe'ye de tercüme edilmiştir:

Bir Askerî Yardımın Anatomisi (Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri 1835-1919), Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977.

⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 79-83.

⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 5, 5. Baskı, Ankara 1983, s. 57-65.

Belçika tüfekleriyle, Türk kasketleriyle, Macar eğerleri, İngiliz kılıçları ve her milletten eğitimcileriyle ortaya çok renkli bir ordunun ortaya çıktığını yazmaktadır.⁷

III. Selim'in (1789-1807) zamanında, 1790'da yapılan Prusya ittifakı sebebiyle ordunun durumu hakkında fikir sahibi edinmek üzere gönderilen Albay Götze'nin gözlemcilik vazifesini yerine getirmesine izin verilmediğini bilmekteyiz. Ayrıca Ruslar'a karşı bu yıllarda yapılan savaşlarda Prusyalı bazı subayların Osmanlı Ordusu'nda danışman olarak görev yaptıkları bilgisini, Carl Mühlmann ve Belgelerle Türk Tarihi Dergisi'nde çıkan bir makale vermektedir.⁸ Ancak bunların ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Nitekim Götze'nin Osmanlı hizmetinde vazife gördüğü veya Osmanlı ordusunu islah etmek üzere gönderildiğine dair Wallach tarafından da tekrarlanan bilginin ve yapılan değerlendirmelerin dayanağı yoktur.⁹ Moltke de, kendisinden önce birçok Prusyalı subayın resmî bir kimliği olmaksızın ve Prusya Ordusu'yla da bağlantılarını kesmiş olarak Osmanlı hizmetine girdiklerini ve bunlara "talimci" denildiğini hatıratında belirtmektedir.¹⁰

II. Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri ocağının ilgasından sonra, Batı Avrupa tarzını esas alınarak orduların yeniden kurulması ve teşkilatlandırılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu radikal adımdan sonra tamamen Batı Avrupa tarzında yeni birliklerin kurulmasına çalışılmıştır. Bunun gerçekleştirilmesi ise, ancak Avrupa'dan ithal edilen uzmanların yardımıyla olacaktır.

II. Mahmud, başlangıçta Mustafa Reşid Paşa'yı Paris'e göndererek, Fransa kralından orduların eğitilmesi için subay ve uzmanlar göndermesini istemişti. Sultan bu isteği gizlice yapmasına rağmen kısa süre içinde diplomatik çevrelerde; önce Rus elçisinin bundan haberdar olması, buna karşı gelmesi ve Avusturya elçisinin de bu protestoya dâhil olmasından çekinen Sultan, geri

⁷ Helmut von Moltke, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin 1882, s. 440.

⁸ Carl Mühlmann, "Die deutsche Militärcmission in der Türkei", *Wissen und Wehr*, Berlin 1938, sayı 12, s. 848.

Stratejik Araştırma Merkezi, "Türkiye'de Alman Askeri Misyonu Subaylar-Generaller-Heyetler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın*, İstanbul 1987, sayı, 24, s. 52.

⁹ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı. Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984, s. 30-43.

¹⁰ Moltke, *a.g.m.*, s. 434.

adım atarak bu istekten vazgeçmişti.¹¹ Fakat, Mustafa Reşid Paşa Paris'ten eli boş dönmemiş ve Prusya ordu teşkilatına ait bir kitabı temin ederek, en azından yanında getirmiş; Türkçe'ye tercüme ettirmiş ve Sultan'a takdim etmişti.¹² Kanaatimizce, II. Mahmud'un benzer bir istekle Prusya'ya yönelmesinde, bu kitabın bir etkisi olma ihtimali bir hayli yüksek gözükmektedir.

Bunun üzerine Sultan bu kez 1836 sonlarına doğru Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm'e (1797-1840) aynı istekle müracaatta bulunmuştu. İlginçtir, tesadüfe bakın ki, Yüzbaşı Moltke tatilini geçirmek için bu dönemde altı aylık bir izin almış ve Viyana, Peşte, Bükreş, Rusçuk ve Edirne üzerinden İstanbul'a gelmişti. Buradan Atina'ya geçerek yılbaşını geçirip, daha sonra Prusya'ya dönecekti. Yani tam bu sıralarda Osmanlı başşehri İstanbul'da bulunmaktaydı. Prusya Elçisi Graf von Königsmarck bir vesileyle kendisini Serasker Gazi Hüsrev Paşa'ya tanıştırmış; Paşa Moltke'yle görüşüp askeri konularda sohbetle bulunduktan sonra onu beğenmiş ve Sultan'a takdim etmiştir. II. Mahmud'un da bu delikanlının askerî konular hakkındaki vukufiyetini beğenmesi üzerine, iş teklifinde bulunmuş ve Prusya Kralı'ndan Moltke'nin tatilinin uzatılmasını rica etmişti. Molte, Kral'ın evet demesiyle Moltke İstanbul'da kalmış ve faaliyetlerine başlamıştı.¹³

II. Mahmud'un Prusya'dan bir subay istediği sıralarda Moltke'nin izinli olarak İstanbul'da bulunması tesadüf olarak ifade edilse de, bunun bir kılıf olma ihtimali oldukça yüksek görünmektedir. Rusya ile Avusturya'dan gelebilecek muhtemel bir tepkiyi bertaraf edebilmek için, böylesi bir kurgu tasarlanmış olabilir. Sonuçları itibarıyla Prusya Kralı'nın müsaade etmesiyle, yani Molte'nin izni uzatılmış ve dört yıllık hizmeti başlamıştı. Moltke'yle birlikte üç Prusyalı daha, Wincke, Fischer ve Mühlbach da İstanbul'a gelerek görev almışlardı.¹⁴

Moltke ve arkadaşları Osmanlı Devleti'nde resmi olarak mukavele yoluyla görev alan ilk Prusyalı subaylar olmuşlardı. Takriben dört yıl görev yaptıktan ve memleketlerine geri döndükten sonra, mukavele yoluyla resmî olarak yeni bir subay istihdamı yapılmamış ve uzunca bir süre ara verilmişti. Bu

¹¹ Reinhold Wagner, *Moltke und Mühlbach zusammen unter dem Halbmonde 1837-1839*, Berlin 1893, s. 15.

¹² Wagner, *a.g.e.*, s. 15.

¹³ Wagner, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁴ Wallach, *a.g.e.*, s. 24.

demek değildir ki, bu zaman zarfında hiçbir Prusyalı subayı Osmanlı Orduları'nda görev al(a)mamış; aksine, II. Abdulhamid'in (1876-1909) saltanatına kadar bir çok Prusyalı-Alman askerî mütehasısı çeşitli yollarla gelerek Osmanlı Orduları'nda görev yapmışlardı.

Abdülmeçid (1839-1861) ve Abdulaziz'in (1861-1876) saltanatı yıllarında Osmanlı askerî birliklerinde görev alan bir takım Alman asker, subay ve eğitimcilerin isimlerini tesbit etmek mümkündür. Bunlar Prusya Ordusu'yla ilişkilerini kesmiş, ihtida edip Osmanlı Devleti'ne yerleşmiş ve ordudaki hizmetlerini ifa etmişler; bir daha da Prusya'ya geri dönmemişlerdi. Bunlar arasında isimleri tesbit edilen mühtedi Alman subaylar şunlardır: Wendt Nadir Bey¹⁵, Strecher Reşid Bey¹⁶, Gessler Dilaver Bey, Karl Detroit Mehmet Ali Pascha¹⁷, Malinowski Emin Bey, Albay Lehmann Lühling Mahir Bey ve Schwensfeuer Ramin Bey adıyla Osmanlı tebaasına fiilen hizmet etmişlerdi.¹⁸ Bunlardan başka Albay Gresler, General von Heuser, Binbaşı von Vietinghoff ve Yüzbaşı Fitzau gibi şahıslarda kendi isimlerini, dolayısıyla kimliklerini muhafaza ederek görev almışlardı.¹⁹

Bu subaylar hakkında, bazı ilginç bilgilere Werner von Siemens'in hatıratında rastlanmaktadır. 1865 senesinde Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Siemens, İstanbul ve Trabzon'da bulunduğu sırada Osmanlı Ordusu'nda görev yapan bazı Alman subaylarına rastladığını anlatmaktadır. Siemens'in anlattığına göre; bunlardan bazıları dinlerini ve Alman kimliklerini koruyarak hizmet ederken, bazıları da İslâm'a ihtida etmiştir. Bunlar arasında Trabzon'daki Alman Konsolosu vesilesiyle tanıştığı, fakat ismini vermediği bir tanıdığı çıkan Osmanlı vatandaşlığına geçmiş eski bir Alman subaydan bahsetmektedir. Anlattığına göre; bu Paşa'yı ziyaret etmek istediğinde, Paşa haber göndererek, haremi için kendisine takdim edilen satılık bir kadın köleye baktığını ve bu işi

¹⁵ Karl Pröhl, *Die Bedeutung preussischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage. Ein Beitrag zur Entwicklung deutsch-türkischer Beziehungen von 1606-1871*, Frankfurt 1986, s. 369.

¹⁶ *Kölnische Zeitung*, "Strecher Pascha", 28 Ocak 1890, Sayı 87, Zweites Morgen Ausgabe, s. 2. BOA, Yıldız Tasnifi Mütenevvi Maruzat Evrakı 13/92.

Strecher'in görevinden istifa etmesiyle alakalı bu vesikada da aynı şekilde isim yanlışlığı söz konusudur. Gerek katalog ve gerekse vesikada isim "Reşid Estreker" olarak geçmektedir. Yabancı şahısların isimlerinin okunmasında çok ciddi sıkıntıların olduğu bir kez daha görülmektedir.

¹⁷ Burhan Oğuz, *Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler*, İstanbul 1983, s. 89.

¹⁸ Wallach, s. 31.

¹⁹ Wallach, s. 31.

hallettikten sonra ancak kendisini kabul edebileceğini bildirmiş ve takriben yarım saat sonra Siemens'i ve Konsolos'u huzuruna kabul etmiştir. Siemens, subayı görünce simasının kendisine yabancı gelmediğini, bu subayı bir yerlerden hatırladığını yazmıştır. Nihayetinde hafızasını yoklayan Siemens, Prusya Ordusu'nda subayken takriben 20 yıl önce bu zatla birlikte görev yaptığını hatırlamıştır. İlginçtir, Siemens bu eski Alman Subayı, yeni Osmanlı paşasının ismini vermemiş ve gizli tutmuştur.²⁰ Bu da gösteriyor ki, bu tarihlerde bu tür hizmetlerde bulunan Alman Subayları'nın isimlerinin herkes tarafından bilinmesi sakıncalı olarak görülmekteydi.

III. Osmanlı Devleti ve Alman Kaiserreich'inin Birbirlerinden Beklentileri

1. II. Abdülhamid ve Alman Kaiserreich'i

Osmanlı Devleti'nin Düvel-i Muazzama'nın saldırgan siyasetleri karşısında ayakta durabilmek için takip ettiği yollardan bir tanesi, öncelikle bu devletleri birbirlerine karşı kullanmak, mümkünse bir veya birkaç tanesiyle önce askerî ittifaklar yapmak, bu olmazsa diplomatik olarak yine bir kaçını veya bir tanesini yanına çekmektir. Osmanlı devlet adamları bunu bir gelenek haline getirerek, bu yolla devletin ömrünü uzatmaya ve ayakta kalmaya çalışmışlardır. II. Abdülhamid de seleflerinden kalan bu diplomatik geleneği fazlasıyla ve çok başarılı bir şekilde uygulamış; dışarıdan gelen tehlikelere ve Düvel-i Muazzama'yı birbirlerine karşı çok başarılı bir şekilde kullanmıştır.²¹ Sultan, bir taraftan yapmış olduğu çeşitli askerî ve diğer ıslahat teşebbüsleriyle devlete belli bir canlılık kazandırmaya çalışırken, diğer taraftan da bu tür yakın diplomatik ilişkilerle devlete rahat nefes aldirmaya gayret etmiştir. Bunu yaparken, geleneksel fakat değişken müttefikler İngiltere, Fransa ve Rusya'dan farklı yepyeni bir devleti, Almanya'yı tercih etmiştir. II. Abdülhamid Almanları tercih ederken, bunların Osmanlı Devleti karşısındaki siyasetlerinin dostlukla belirlendiğine inanmaktaydı.²² II. Abdülhamid'in denge siyaseti içine Almanya'yı çekmesinin izahı yapılırken, "Almanlar'ın Osmanlı karşısındaki siyasetlerinin dostlukla belirlendiğine" inandığını zikretmekle birlikte,

²⁰ Werner von Siemens, *Lebenserinnerungen*, 17. Baskı, Münih 1966, s. 204-205.

²¹ Frank Lee Benns, *Europäische Geschichte seit 1870*, Cilt 1, Münih 1952, s. 296.

²² Mim Kemal Öke, *Saraydaki Casus. Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery*, İstanbul 1991, s. 62.

kendisinin daha gerçekçi bir takım başka nedenleri olduğu bir vakıdır. Nitekim, devletlerarası ilişkilerde ve beklentilerde dostluk gibi soyut duygusal beklentilerden daha ziyade, gerçekçi ve somut nedenler birinci sırada yer alırlar. Bu durum, II. Abdülhamid için de geçerliydi.

Bu bağlamda zikredilmesi gereken birinci neden, gerek kendi saltanatı ve gerekse daha önceki yıllarda bu devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri saldırgan siyasetleriydi. İkinci neden olarak; Düvel-i Muazzama hem kendileri için önemli gördükleri toprakları doğrudan koparmaları, hem de Osmanlı hakimiyetine karşı isyan etmiş olan Gayr-i Müslimler'e açık ve tam destek vermeleri zikredilebilir. Böylece iki kanaldan devletin temellerini dinamitlemekteydiler. II. Abdülhamid'in Almanya'yı tercih etmesinde etkili olan diğer bir neden ise, Almanya'nın sömürgeci Büyük Devletler gibi her hangi bir İslâm memleketini sömürge olarak sınırlarına katmamış olması ve dolayısıyla Müslüman bir milleti de hakimiyeti altında bulundurmamasıydı.²³ Nitekim, gerek Kaiser II. Wilhelm (1888-1918) ve gerekse Alman devlet adamları, Birinci Cihan Harbi sonuna kadar bu özelliklerini diğer devletlere karşı bir kuvvet veya silah olarak kullanmayı denemişlerdi.²⁴ Almanya'nın, Osmanlı Devleti ile alakalı gelişmelerdeki Osmanlı yanlısı bir siyaset takip etmesi, diğer bir nedeni oluşturmaktadır. Burada akla gelen ilk husus, Almanya'nın Ermeni Meselesi'ne yaklaşımıydı. Alman devlet adamları, yeri gelmiş Ermeni Meselesi'ndeki pasif bir siyaset takip etmiş,²⁵ veya bu meselede Osmanlı görüşünü paylaşmışlar ve diplomatik olarak Osmanlı Devleti tarafını desteklemişlerdi.²⁶

Sultan'm Almanlar ve Alman Kaiserreich'ine duyduğu sempati, bu bağlamda zikredilebilecek diğer bir husustur. II. Abdülhamid'in Almanya'ya karşı duyduğu alakanın başlangıcı, amcası Abdülaziz'in 1867 yılında Avrupa Seyahati'ne katılmasına kadar gitmektedir. Bu sempatinin bir göstergesi olarak Sultan, 1870 Alman-Fransız Harbi'nin cereyan ettiği sırada özel hekimiyile girmiş olduğu bahiste Almanya lehine oynamış ve 100 Lira yatırmıştı.²⁷

²³ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1988, s. 220.

²⁴ Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschlands 1914-1918*, Düsseldorf 1961, s. 140-148.

²⁵ Jan Stefan Richter, *Die Orientreise Kaiser Wilhelms II. 1898. Eine Studie zur deutschen Außenpolitik an der Wende zum 20. Jahrhundert*, Hamburg 1997, s. 98.

²⁶ Zürrer, *a.g.m.*, s. 105.

²⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 173.

Almanlar'a karşı uyanan bu sempati aslında sadece II. Abdülhamid'le sınırlı kalmamış, aksine Almanlar'ın 1871 yılında Fransızlar'ı mağlup etmelerinden itibaren bütün Osmanlı bürokratları ve askerî ekâbirinde de bir hayranlık gözlenir olmuştur.²⁸

Alman Kaiserreich'inin sanayî, iktisadî, siyasî ve askerî alanlarında bir bütün halindeki gelişmişlik seviyesi, II. Abdülhamid'in bu devlete yanaşmasındaki diğer bir nedeni oluşturmaktadır. Nitekim Alman Kaiserreich'i başta iktisadî,²⁹ sanayî³⁰ ve askerî³¹ alanlarda olmak üzere bir çok sahada gelişmiş ve bunun bir sonucu olarak II. Wilhelm 18 Ocak 1896'da "Weltpolitik/Dünya Siyaseti"ni³² ve devamında "güneşteki yerlerini"³³ almak için Batılı diğer Büyük Devletler'le rekabete başladıklarını ilan etmişti. Bu rekabet, özellikle de Alman Kaiserreich'i ile İngiltere arasında Osmanlı coğrafyasında başta iktisadi olmak üzere her alanda kendini hissettirmekteydi.³⁴ İngiltere, kendi nüfuz alanı olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nde Alman faaliyetlerinin artmasından dolayı rahatsızlık duymaktaydı ve bu rahatsızlık belli bir süre sonra yerini tehdit algısına bırakmıştı.³⁵

Bu nedenlerden dolayı, II. Abdülhamid Almanya'yı denge siyasetine çekmek istemiş ve bunu yapabilmek için kullandığı en önemli araç, Alman askerî heyetinin istihdam edilmesiydi. Bunun başlangıcını ise, bu makalenin konusunu teşkil eden Otto von Kaehler'in de dahil olduğu Alman askerî heyetiyi oluşturmuştur.

²⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 3. Baskı, İstanbul 1998, s. 86.

²⁹ Richard H. Tilly, *Vom Zollverein zum Industriestaat. Die wirtschaftlich- soziale Entwicklung Deutschlands 1834 bis 1914*, Münih 1990, s. 104.

³⁰ Hans Fenske, *Unter Wilhelm II. 1890-1918*, Darmstadt 1982, s. 3.

³¹ Hans Ulrich Wehler, *Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918*, Göttingen 1983, s. 151.

³² İmanuel Geiss, *Der lange Weg in die Katastrophe. Die Vorgeschichte des Ersten Krieges 1815-1914*, Münih 1990, s. 209.

³³ Greogr Schöllgen, *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und orientalische Frage 1871-1914*, Münih 1984, s. 3.

³⁴ Rifat Önsoy, *Türk-Alman İktisadî Münasebetleri (1871-194)*, İstanbul 1982, s. 86-87.

³⁵ Necmettin Alkan, *Die deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der Mächte um das osmanische Erbe. Die deutsch-osmanischen Beziehungen in der deutschen Presse 1890-1909*, Münster 2003, s. 38.

2. Bismarck ve Osmanlı Devleti

Bismarck'ın Osmanlı Devleti'ne yaklaşımı ve bakışı mevzuu olduğunda, kendisinin Şark'taki gelişmelere karşı duyduğu ilgisizliğini şekilsel de olsa gösteren iki meşhur ifadesi akla gelmektedir. Bunlardan ilki, Balkanlar'daki gelişmeler sırasında ve her an patlak vermesi beklenen meşhur 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde Bavyera Kralı II. Ludwig'e gönderdiği mektubunda geçmektedir:

"[...] Türkler'in meseleleri tehlikeli görünüyor ve acil diplomatik teşebbüsleri gerektirebilir. Fakat, barışı tehdit eden Şark Meselesi'yle alakalı bu gelişmeler kargaşasından, sürekli olarak veya uzun bir süre uzak kalabilmek için, Avrupalı Büyük Devletler arasında Almanya en uygun durumda kalacaktır."³⁶

Bundan birkaç ay sonra bu kez 5 Aralık 1876 tarihinde Alman meclisi Reichstag'da yaptığı meşhur konuşmasında şunları söylemiştir:

"[...] Pommeryanlı bir askerinin iskeletinin tek bir sağlam kemiğinin kıymetinde olsa da -dobra dor ifade etmemden dolayı özür diliyorum-, Alman menfaatini görmediğim sürece, Almanya'nın bu meselelere her hangi bir şekilde katılmasını tavsiye etmiyorum."³⁷

Reichskanzler, bu ifadeleriyle Osmanlı Devleti ve onunla alakalı meselelere karşı alakasızlığını ilan etmiştir. Ancak, 1871 yılında Almanya'nın birliğini sağlamasından sonra ortaya çıkan Almanya'nın dışlanmışlığını bertaraf edebilmek³⁸ için Düvel-i Muazzama karşısında takip ettiği denge siyasetinde aslında Osmanlı Devleti'ne ve onunla alakalı meselelere ihtiyacı vardı.³⁹ Nitekim başta Balkanlar'da olmak üzere Osmanlı coğrafyasında patlak veren hadiseler, kafasındaki siyaseti uygulamasına bir fırsat oluşturmuş; bu devletleri birbirlerine karşı kullanmak ve mümkün olabildiğince Fransa'nın da dışlanmasını sağlayabilmek için bunları kullanmıştır. Şark Meselesi hususunda

³⁶ Bismarck: *Die gesammelten Werke. Briefe*, Wolfgang Windelband/Werner Frauendienst (Yay.), cilt 14/2 Berlin 1933, s. 874.

³⁷ Bismarck: *Die gesammelten Werke. Reden*, Wilhelm Schüßler (Yay.), cilt 11, Berlin 1929, s. 476.

³⁸ Sigrid Wegner-Korfes, *Otto von Bismarck und Russland. Des Reichskanzlers Rußlandpolitik und sein realpolitisches Erbe in der Interpretation bürgerlicher Politiker (1918-1945)*, Berlin 1990, s. 4.

³⁹ Hans Fenske(Yay.), *Im Bismarckschen Reich (1871-1890)*, Darmstadt 1978, s. 25.

Büyük Devletler'in çatışan menfaatlerini çok güzel kullanmasını bilmiş ve bu şekilde milletlerarası diplomaside izole edilmiş Almanya'yı bu durumdan kurtarmayı başarmıştır.⁴⁰ Düvel-i Muazzama arasındaki anlaşmazlıkları gün yüzüne çıkartmak ve bu devletlerin ilgilerini Kara Avrupa'sının dışına kaydırabilmek için söz konusu olan hadiseleri her alanda çok iyi kullanmasını bilmiştir.⁴¹

Bismarck, bu siyasetini pratiğe aktarma fırsatını ilk olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasındaki gelişmelerde bulmuştur. Savaşın Rusya'nın mutlak galibiyetiyle sonuçlanması ve Ayastafanos Anlaşması'yla, sınırları Tuna'dan Ege Denizi'ne kadar uzanan Rus uydusu Büyük Bulgaristan Prensiği'nin kurulması, Balkanlar'daki dengeleri alt üst etmişti. Rusya'nın bu devlet üzerinden bölgeye inme ihtimalinin ortaya çıkmasıyla, Rusya Avusturya ve İngiltere arasında bir sürtüşme ve belki de devamında sıcak bir çatışma ihtimali zuhur etmişti.⁴² Bu durumun ortadan kaldırılması için Berlin'de bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır. Bismarck, Osmanlı-Rus Harbi neticesinde ortaya çıkan bu krizi, Osmanlı Devleti üzerinden aşmak istiyordu ve 19 Şubat 1876 tarihinde Reichstag'da yaptığı konuşmasında, eğer bu konferansta yönetici pozisyonunda olursa, Avrupa devletleri arasındaki çok kıymetli barışın devam etmesini, "zaten çürümüş olan bugünkü Türkiye'nin üzerinden sağlamaya"⁴³ uğraşacağını söylemişti. Gerçekten de, sonuçta Osmanlı Devleti üzerinden Avrupa barışını kurtarmış⁴⁴ ve bu durum Alman Kaiserreich'ine oldukça önemli popülarite kazandırmış⁴⁵; kendisinin milletlerarası diplomasideki itibarını oldukça artırmıştı.⁴⁶

Bütün bu gelişmeler gösteriyor ki, 1880'li yıllara kadar Osmanlı Devleti Alman Kanzler'i için bir figür, fakat Alman tarihçi Kampen'in belirttiği gibi

⁴⁰ Albert Schreiner, *Zur Geschichte der Deutschen Außenpolitik 1871-1945*, cilt 1, Berlin 1952, s. 99.

⁴¹ Winfried Baumgart, "Europäisches Konzert und nationale Bewegung. Internationale Beziehungen 1830-1878", Heinz Duchhardt/Franz Knipping(Yay.), *Handbuch der Geschichte der Internationalen Beziehungen*, cilt 6, Münih 1999, s. 412.

⁴² Baumgart, *a.g.m.*, s. 424-425.

⁴³ *Die Große Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914*, Johannes Lepsius/Albert Mendelssohn Bartholdy/Friedrich Thimme (Yay.), 2. Baskı, cilt 2, Berlin 1923, s. 72.

⁴⁴ Andreas Hillgruber, *Bismarcks Außenpolitik*, 2. Baskı, Freiburg 1972, s. 152.

⁴⁵ Frenc Majoros/Bernd Rill, *Das Osmanische Reich 1300-1922. Die Geschichte einer Großmacht*, Graz/Wien/Köln 1994, s. 345.

⁴⁶ Wegner-Korfes, *a.g.e.*, s. 69.

“küçük” bir figürdü.⁴⁷ Bismarck, bu “küçük figürü” istediği zaman kendi lehine kullanmasını bilmiştir. Diğer bir Alman tarihçi Holborn da benzer bir tesbit de bulunmakta ve Bismarck’ın Osmanlı siyasetini izah ederken, kendisinin “küçük figürlerin kıymetini iyi bilen siyasî bir artist” olduğunun altını çizmektedir.⁴⁸

Bismarck’ın, Büyük Devletler, ama özellikle de Rusya karşısındaki siyasî tasarısında Osmanlı Devleti 1880’den itibaren önemli bir rol oynamaya başlamıştı. Çünkü Rusya ile Fransa arasındaki muhtemel bir yakınlaşma genç Alman Kaiserreich’i için ciddi sıkıntılara neden olabilirdi. Böylesi bir durumun ortaya çıkması Almanya için “iki cepheli savaş” anlamına gelmekteydi. Bu türde bir savaş tehlikesi, yani Rusya ile müttefik Fransa’ya karşı savaş 1870-1871 Alman-Fransız Savaşı’nın hemen akabinde Alman Genelkurmayı tarafından açıklanmıştı.⁴⁹ Bismarck’ın fikrine göre, Osmanlı Devleti bundan dolayı şarkta Rusya’ya karşı faydalı olabilirdi. Bu nedenle bir Fransız-Rus yakınlaşmasının engellenmesi veya yavaşlatılmasında Osmanlı Devleti’ne ihtiyacı vardı.⁵⁰

Nitekim aşağıdaki satırlarda geçtiği gibi, II. Abdülhamid’in Alman subayı istidam etme isteği üzerine, Bismarck’ın ilgili makamlara gönderdiği yazılarda dile getirdiği hususlar ve buna evet demesi, Şark meselelerinin “Pommeryan askerin iskeletinin bir kemiği” kadar dahi değerinin olmadığı ifadesinin, artık geçerliliğini yitirdiği anlamına gelmekteydi.⁵¹ Alman tarihçi Scherer, Bismarck’ın bu adımını “Bismarck’ın Türkiye siyasetinin miladı” olarak değerlendirmektedir. Buna göre Türkiye artık sadece bir obje değil, aksine bir subje görevini üstlenecektir. Devamında ise, bunu “sonraki Alman-Osmanlı münasebetlerinin kurulmasının belgesi” olarak değerlendirmektedir.⁵²

Kaehler ve arkadaşlarının gönderilmesiyle, Bismarck aktif yeni doğu siyasetini başlatmıştır. Bu gelişmeleri, ard arda dizilmiş domino taşları teorisiyle çok daha güzel izah edebiliriz. Malum, bir zemin üzerine dikey olarak dizilmiş domino taşları ilk devrildikten sonra, her düşen taş kendisinden bir

⁴⁷ Wilhelm Van Kampen, *Studien zur deutschen Türkeipolitik in der Zeit Wilhelm II.*, Kiel 1968. s. 17.

⁴⁸ Hajo Holborn, *Deutschland und die Türkei 1878-1890*, Berlin 1926, s. 1.

⁴⁹ Joacim Streisand, *Deutsche Geschichte in einem Band*, 3. Baskı, Doğu Berlin 1974, s. 239.

⁵⁰ Armin Kössler, “Die deutsch-türkischen Beziehungen zur Kaiserzeit”, Christian Fragner/Klaus Schwarz (Yay.), *Festgabe an Josef Matuz. Osmanistik-Türkologie-Diplomatik*, Berlin 1992, s. 166.

⁵¹ Wallach, *a.g.e.*, s. 34.

⁵² Friedrich Scherer, *Adler und Halbmond. Bismarck und der Orient 1878-1890*, Münih 2001, s. 69-70.

sonrakini düşürmekte ve bu şekilde dizili bütün taşlar ard arda devrilmektedir. Bu darb-ı mesel, Osmanlı-Alman münasebetlerinin şekillenmesi ve gelişmesini izah etmede de kullanılabilir. Kaehler'den sonra başka askerî heyetler görev almışlar⁵³, bunların yönlendirmesiyle Alman silahı ve askerî mühimmatı alımları artarak devam etmiş⁵⁴ ve devamında birbiri ardınca demiryolu ihalelerini Alman şirketler almışlardı.⁵⁵ Bu sürecin son gelişme halkasını ise, Alman bankalarının finans faaliyetleri oluşturmuştur.⁵⁶

Özetle bir kez daha vurgulamak gerekirse, Almanya sanâyileşmesini diğer devletlere göre geç kalmadan başarılı bir şekilde tamamlamasına ve diğer devletlere göre bir çok alanda ciddi atılımlar yapmasına rağmen, siyasî birliğini çok geç tamamlamasından dolayı sömürgecilik yarışında geç kalmıştı. Bununla birlikte bir de birliğini sağlamak amacıyla Fransa'yla yapmış olduğu savaşı üstün bir şekilde kazanmasıyla Avrupa'daki dengelerin altüst olmasından dolayı uzun bir süre aktif bir siyaset takip etmekten çekinmişti. Bu sıralarda aktif bir sömürge siyaseti takip etseydi, diğer Büyük Devletler karşısında zor duruma düşebilirdi. Bundan dolayı Bismarck, Avrupalı Büyük Devletler'le erken bir rekabete girmemek ve dolayısıyla bunları karşısına almamak için uzun süre aktif sömürge siyaseti değil de, daha ziyade pasif bir siyaset takip etmiştir. Almanya'nın pasif bir siyaset takip etmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzu kademeli olarak artmıştır.⁵⁷

IV. Otto von Kaehler

1. Kaehler'in Kısa Bir Özgeçmişi

1882-1885 yılları arasında Osmanlı üniformasıyla Osmanlı Ordusu'nda hizmet eden Otto August Johannes von Kaehler, 16 Haziran 1830'da Almanya'da dünyaya gelmiştir. Prusya Ordusu'nda bulunduğu sıralarda 1866 Avusturya ve 1870/71 Fransa Harpleri'ne katılmıştır. Alman Ordusu'nda

⁵³ Scherer, a.g.m., s. 64-162.

⁵⁴ Armin Kössler, *Aktionsfeld Osmanisches Reich. Die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreichs in der Türkei 1871-1908. Unter besonderer Berücksichtigung europäischer Literatur*, New York 1981. s. 106-125.

⁵⁵ Karl Helfferich, *Georg v. Siemens. Ein Lebensbild aus Deutschlands großer Zeit*, Krefeld 1956, s. 152-161.

⁵⁶ Walter Hoffmann, "Die deutschen Banken in der Türkei", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Cilt 6, Jena 1915, s. 410-421.

⁵⁷ Alkan, a.g.e., s. 29.

bulunduğu sırada en son olarak Albay rütbesine sahipti. Fakat ilginçtir İstanbul'a gelip sözleşmesini imzalayıp göreve başladıktan sonra 29 Haziran'da Kayzer I. Wilhelm tarafından Tümgeneral rütbesiyle emekliye ayrılmıştır.⁵⁸ Bu şekilde Alman ordusundan Tümgeneral rütbesinde tekaüde ayrılmıştır. Kaehler'in rütbesindeki bu ani değişikliğin nedeni, Osmanlı hizmetine girdiğinde alacağı maaşın miktarını yükseltmek olabilir. Nitekim maaşı ve diğer alacağı ücretler tesbit edilirken, son rütbesi esas alınmıştır.

Osmanlı hizmetine girdikten sonra askerî kariyerindeki gelişmeler şu şekilde olmuştur: 14 Haziran 1882'de Tuğgeneral, 28 Haziran'da Mareşal ve Yaver olmuştur. Bir gün sonra ise, yani 29 Haziran'da ise Tümgeneral rütbesini almıştır. 29 Haziran'daki bu rütbe değişikliğinin nedeni, Almanya'daki son yükselmesi olsa gerektir. 1885 yılında 3. derecede Şefkat Nişanı bilinen tek madalyasıdır.⁵⁹ 3 Kasım 1885'de görevi sırasında ölen Kaehler, İstanbul Ferikköy'deki Protestan mezarlığına defnedilmiştir.⁶⁰

2. Askerî Heyetin İstenmesi, Kaehler'in Seçilmesi ve İlgili Görüşmeler

II. Abdulhamid, seleflerinin başlatmış olduğu ıslahat faaliyetlerini devam ettirmiş; devletin bir çok alanında olmak üzere, hem ordunun ıslah edilmesi ve hem de ordu teçhizatının modernize edilmesinde bir çok çalışma yaptırmıştır. Askerî alandaki ıslahat faaliyetlerinde II. Mahmud'la resmen başlayan Alman geleneğini devam ettirmek istemiş ve bunu gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Sultan, ilk etapta askerî danışmanı eski Fransız Albay Dreysse'yi Almanya Büyükelçisi Graf Hatzfeldt'e göndererek bu ricasını Almanya'ya iletmesini 11 Mayıs 1880'te istemiştir.⁶¹

Hatzfeldt başlangıçta bu teklifi işitmezden gelmiş ancak Sultan'la bizzat görüştüktan sonra teklifi 14 Mayıs 1880 tarihinde Bismarck'a bildirmiştir.⁶² Alman tarihçi Holborn'nun bildirdiğine göre, Büyükelçi'nin Berlin'e gönderdiği ilgili mektupta Sultan'ın bu isteğinin yerine getirilmesini ümit

⁵⁸ Wallach, *a.g.e.*, s. 43.

⁵⁹ Militaer Archiv, N 65/9.

⁶⁰ Militaer Archiv, N 65.

⁶¹ Scherer, *a.g.e.*, s. 69.

⁶² Holborn, *a.g.e.*, s. 11.

etmediğini; fakat Sultan'ı şüphelendirmemek için ricasının hemen değilde, şekilsel bir işleme alma ve birkaç tereddütten sonra red etmeyi teklif etmiştir.⁶³ Fakat ilginçtir, Hatzfeldt'in bu fikrinin yanlış olduğu ve merkezin, özellikle de Bismarck'ın çok farklı düşündüğünü daha sonraki gelişmeler gösterecektir.

Kanzler Bismarck, İstanbul'daki Büyükelçisi'nde ilgili talebi aldıktan sonra, önce hadiseyle doğrudan alakası olmayan üçüncü bir devletin, yani Avusturya'nın başşehri Viyana'ya yazarak bu konudaki fikirlerini öğrenmek istemiştir. Kanzler, gönderdiği mektupta Berlin'deki bir kısım devlet adamlarının ıslah edilen Türk Ordusu'nun Avusturya için bir tehlike arz edeceği düşüncesine sahip olduklarını; kendisinin böyle düşünmediğini belirterek, Türk Ordusu'nun ıslah edilmesi ve kuvvetlendirilme hususunda Viyana'nın bir tereddütleri olup olmadığını sormuştur.⁶⁴ Viyana'dan gelen cevap Kanzler'in beklediği gibidir: Avusturya, Osmanlı Ordusu'nun ıslah edilmesi için Alman subayının gönderilmesinde bir beis görmemekte ve sonuçta kuvvetlenecek olan Osmanlı Ordusu'nun kendileri için bir tehlike arz etmediği; aksine, bu faaliyetlerin sonucunda kaosun yerini alacak olan düzenin yeniden tesis edilmesi kendileri için faydalı olacaktır⁶⁵, şeklinde cevap vermiştir.

Bismarck, daha sonra Kaiser I. Wilhelm'e yazarak Sultan'ın bu yöndeki talebinin yerine getirilmesini teklif etmiştir. Kanzler, 1 Haziran 1880'de I. Wilhelm'e yazdığı tavsiye mektubunda bu fikrini şu beş dayanakla izah etmektedir: Öncelikle, siyasî olarak her hangi bir endişe görmemektedir; çünkü, Prusyalı subaylar Türk Ordusu'nda çok zor şartlar altında önceden de hizmet etmişlerdi ve orada rekabet halinde oldukları Düvel-i Muazzama'nın her hangi bir ordu subayını görmektense, Prusyalıları tercih edileceklerine inanmaktaydı. İkinci olarak ise, Osmanlı Ordusu'nda hizmet edecek subayların, uygun olmayan şartlarda ve durumlarda yetişmeleri ve tecrübe kazanmaları sağlanacaktır.

Üçüncü sebebi ise çok daha ilginçtir: Bu şekilde Almanya, "Şark'ta Türkiye üzerinde artacak olan vasıtayla nüfuz kazanma imkânı elde edecektir." Başka bir mektubunda ise, Almanlar için önemli olacak dördüncü noktayı istihbarat toplamak şeklinde izah etmektedir. Buna göre, oradaki hadiseler

⁶³ Holborn, *a.g.e.*, s. 11.

⁶⁴ Wallach, *a.g.e.*, s. 35.

⁶⁵ Holborn, *a.g.e.*, s. 11.

hakkında bilgi verecek ve güvenilir istihbarat sağlayacak şahıslara Türkiye’de sahip olmanın, Almanya’nın menfaatine olacağına inanmaktadır. İstihbaratın önemini şu şekilde anlatmaktadır: “[...] Alman hükümeti Şark’taki gelişmeler hakkında ne kadar bilgi sahibi olursa, oradaki hadiseler o kadar kolay etki eder [...]”⁶⁶ Zamanın Alman Hariciye Nazırı olan Hohenloh’un gönderdiği belgenin kenarında düştüğü bir not, bize beşinci bir nedenin ipuçlarını vermektedir. Buna göre, Türkler’in dost olarak kazanılması Almanlar’ın faydasına olabilir.

“Şayet Rusya’daki şovanizm, Panslavizm ve Alman karşıtı unsurlar bize saldıracak olursa; Türkiye’nin dayanıklılığı ve savunma kabiliyetine lâkayt kalamayız. Türkiye, bizim için hiçbir zaman tehlikeli olmaz, fakat onun düşmanları bizim de düşmanımız olabilir.”⁶⁷

Sultan’ın ordunun eğitilmesi için subay isteği talebine her hangi bir cevap vermeden önce, Alman diplomatların hadiseyi çok ciddi olarak enine boyuda hesap ettikleri; ölçüp tarttıkları anlaşılıyor. Özellikle de Bismarck’ın mülahazaları dikkat çekicidir. Askeri heyetin gönderilmesine taraftar olan Kanzler, bunun tamamen kendi lehlerine olacağına inanarak beklentilerini farklı vesikalarda dört kalemde anlatmaktadır: Alman subaylarının uygun olmayan ortamlarda bilgi ve tecrübe edinmelerinin kendilerini eğiteceğine inanması. Böylelikle Alman subayları, Osmanlı Devleti’nin olumsuz şartlarıyla mücadele ederken aynı zamanda kendilerini eğitecekler ve tecrübe kazanmış olacaklardı.

Hiç şüphesiz Bismarck’ın en önemli beklentisi, Osmanlı Ordusu’nda hizmet edecek olan subaylar üzerinden Osmanlı Devleti’ndeki Alman siyasi nüfuzunun artmasıdır. Alman askerî heyetinden bu türden görevleri haricinde, Alman İmparatorluğu’nun bir takım başka amaçlarına hizmet etmeleri beklentisine sahip olan sadece Kanzler değildi, aksine yıllar sonra Kaiser II. Wilhelm de aynı düşüncelere sahipti. II Wilhelm, Osmanlı Orduları’nda hizmet edecek olan heyetin İstanbul’a hareket etmesinden önce 9 Aralık 1914’de Berlin’de heyeti kabulünde şu beklentilerini dile getirmişti:

“1. Osmanlı Ordusu’nun Cermenleşmesi ve Türk Savaş Bakanlığı faaliyetlerinin doğrudan kontrol edilmesi. 2. Türkiye’deki Büyük Devletler’in dikkatli gözetlenmesi ve bunların Türkiye’deki siyasetlerinin çok sıkı bir

⁶⁶ Holborn, *a.g.e.*, s. 12.

⁶⁷ Karl Helfferich, *Die deutsche Türkeiipolitik*, Berlin 1921, s. 5.

şekilde kontrol edilmesi. 3. Rusya'nın saldırgan niyetlerine karşı bir denge olabilmesi için, Türkiye'nin Anadolu'daki askerî kuvvetinin desteklenmesi ve geliştirilmesi. 4. Haricî siyasetle alakalı sorunlarda Alman nüfuzunun ve otoritesinin sağlanması. Bu şekilde taleplerini sıralayan Kaiser'in son sözleri bu isteklerinin bir özeti şeklindedir: "Türk askerlerine sempatinin öğretilmesi ve emirlerime itaat edecek yeni bir ordunun bana hazırlanması, askerî heyet üyelerinin çalışmalarına bağlıdır."⁶⁸

Bismarck ile II. Wilhelm arasında öyle uyumlu iki devlet adamı olmayıp, aksine Alman iç siyasetine yönelik temel bazı konularda anlaşamadıklarından dolayı Kanzler görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı. İç siyasette böylesine zıtlıklarına rağmen; harici siyasetle alakalı beklentileri ve en azından Osmanlı Devleti ve onun coğrafyası hakkında fikirlerinin örtüştüğü çok iyi görülmektedir.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, Alman İmparatorluğu'nun en önemli iki makamını işgal eden bu iki devlet adamı haklı çıkmışlar ve beklentilerini fazlasıyla elde etmişlerdir. Osmanlı Ordusu'nda istihdam edilen Alman subaylar Osmanlı Devleti'nde Alman siyasî nüfuzunun artmasında çok önemli bir görevi iki vasıtayla ifa etmişlerdir: Öncelikle bu subayların doğrudan kendi gayretleriyle yavaş yavaş Alman nüfuzü tesis edilmiştir. Askerî alanda başlayan bu nüfuz, başta siyasî ve iktisadî alanlar olmak üzere diğer alanlara sıçramıştır. Devamında ise, bunların yetiştirdikleri Osmanlı subaylarının artması ve devlet kademelerinde görev üstlenmeleri, Osmanlı yönetiminde Alman etkisinin yer bulmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur.

Alman diplomatları için doğuda istihbarat toplama imkânı, Kanzler'in dile getirdiği önemli diğer bir beklentidir. Bismarck bu beklentisini dile getirirken, Osmanlı Devleti'nde istihbaratçı istihdam etmediklerini ima etmiyor; aksine, fazla aktif olduklarını tahmin edebiliyoruz. Burada asıl önemli olanı, Osmanlı Ordusu'nda görev yapan, onun hizmetine giren ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin içine nüfuz edecek olan subayların çok daha ehemmiyetli istihbarata ulaşabileceklerini düşünmektedir.

⁶⁸ Fritz Fischer, *Krieg der Illusionen. Die deutsche Politik von 1911-1914*, Düsseldorf 1987, s. 486-487.

Nihayet son bir beklentisi ise, çok daha ilginç olsa gerekir: Ordusu ıslah edilmiş kuvvetli bir Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı muhtemel bir müttefik olabilirdi. Nitekim Bismarck'ın bu beklentisi daha sonra Birinci Cihan Harbi'nde gerçekleşmiş ve iki devlet müttefik olarak Ruslar'a karşı aynı cephede savaşmıştır.

Bismarck bu şekilde, Alman menfaatlerini nokta-i nazarında mütalaa ettikten ve her açıdan lehlerine olduğu kanaatine sahip olduktan sonra, 1 Haziran 1880'de Sultan'ın bu isteğinin yerine getirilmesi fikrini Alman Kayzeri I. Wilhelm'e iletmiştir.⁶⁹

Alman Büyükelçi Hatzfeld'in İstanbul'dan gönderdiği 7 Haziran 1880 tarihli telgrafta, Osmanlı tarafının bu yöndeki somut istekleri sıralanmıştır. Buna göre, Osmanlı Devleti üç yıllığına bir kurmay subay, piyade subayı, süvari subayı, topçu subayı ve levazım memurunun istihdamı teklifinde bulunmuştur. Sultan bunlarla özel bir iş sözleşmesi yapacağını ve maaşlarının ödemesinde her hangi bir gecikme olmayacağını taahhüt edilmiştir.⁷⁰ Bu istekle birlikte Osmanlı tarafı bu yönde kararlı olduğunu bir kez daha net bir şekilde ortaya koymuştur. Osmanlı tarafından gelen bu şartlar Alman tarafının kafasındaki muhtemel hukukî bir takım endişeleri giderdikten sonra, gönderilecek olan subayların hangi statüde Osmanlı hizmetine gireceklerine dair hususun netleştirilmesine sıra gelmişti. Bismarck'ın düşüncesine göre, daha önceleri Osmanlı askerî hizmetine giren Prusyalı subaylar misalinde olduğu gibi, bunlar Prusya subayı değil de, eski Prusyalılar olarak ya belli bir zaman için veya devamlı olarak Osmanlı askerî hizmetine gireceklerdi.⁷¹

İstihdam edilecek subaylarla alakalı görüşmeler bu şekilde yolunda giderken, bu sıralarda çıkan ve konuyla hiçbir alakası olmayan bir takım anlaşmazlıktan dolayı görüşmeler uzun süre askıya alınmış ve son adım bir türlü atılamamıştır. Askerî heyetin Osmanlı Devleti'ne gelmesini belli bir süre ertelenmesine neden olan muhtemel gelişme veya gelişmeler yine Osmanlı

⁶⁹ Wallach, *a.g.e.*, s. 35.

⁷⁰ Wallach, *a.g.e.*, s. 35.

⁷¹ Wallach, *a.g.e.*, s. 37.

Devleti'yle alakalıydı.⁷² 1878 Berlin Kongresi'nin kararlarına göre Osmanlı Devleti, Yunanistan'a toprak verecekti; ilgili Yunan taleplerine Bâb-ı Âlî'nin alakasız kalması ve gerekeni yapmaması üzerine Büyük Devletler'in araya girmesiyle hadise milletlerarası bir hal almış ve o tarihlerde gündemi yoğun bir şekilde meşgul etmişti.⁷³

Bu meselenin halledilmesinden ve dolayısıyla İstanbul'daki diplomatik kulislerin belli bir sükûnete ulaşmasından sonra, Alman İmparatorluğu'ndan ithâl edilecek subaylarla alakalı teşebbüslere, kalınan yerden tekrar başlamıştı. Fakat bu arada ilginç bir gelişme yaşanmış ve bu kez Yunanistan, ordusunun ıslah edilmesi için Ekim 1880'de Almanya'dan subay talebinde bulunmuştu. Bismarck ise, bu istek karşısında çok fazla tereddüt etmeden Yunanistan'a olumsuz cevap vermişti. Kanzler'in Yunan teklifini ret etmesinin nedeni bir hayli ilginçtir: Yunanistan askerî birliklerinin eğitilmesiyle uğraşacak olan Alman subayların eğitimine ve tecrübesine bir katkısının olmayacağına inanmaktaydı. İlgili belge, "yetenekli" Alman subaylarının evde kalmalarının

⁷² Wallach, askerî heyetin gönderilmesinin gecikmesini Osmanlı Devleti'nin Karadağ ve Yunanistan'a toprak vermekte yavaş kalması ve devamında Düvel-i Muazzama'nın araya girmesiyle milletlerarası bir kriz haline almasına bağlamaktadır. Yunanistan'la alakalı tesbiti doğru olmakla birlikte, Karadağ'la gelişmeleri bu bağlamda zikretmesi pek isabetli gözükmemektedir. Çünkü 1878 Berlin Kongresi'nin hükümlerinden olan Karadağ lehine sınır düzenlemeleri yapılması, yani Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a toprak vermesi belli bir süre gündemi meşgul etse de, Büyük Devletler'in araya girmesi ve baskı yapması neticesinde Bâb-ı Âlî daha fazla direnememiş ve istenilen toprakları Karadağ'a vermek zorunda kalmış; böylelikle bu hadise 11 Kasım 1879 yılında halledilmiştir. Dolayısıyla Alman Askerî Heyeti'nin İstanbul'a gelmelerinin 1882 yılına kadar sarkmasında kronolojik sebep olarak gösterilemez. Kaldı ki Karadağ sınıрыyla tartışmalar hararetli bir şekilde devam ederken, aynı anda Alman askerî heyetle ilgili görüşmeler Haziran 1880'e kadar bir kesintiye uğramadan başarılı bir şekilde sürmüştür.

⁷³ 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Rusya'nın mutlak galibiyeti sonuçlanması ve devamında imzalanan Ayastafanos Anlaşması'nın Balkanlar ve Avrupa'daki dengeleri Rusya lehine değiştirecek ağır hükümleri ihtiva etmesi üzerine, bunun gözden geçirilmesi için Avusturya Hâriciye Nâzırı Kont Andrassy milletlerarası bir kongrenin toplanmasını teklif etmişti. Berlin'de 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında yapılan bu kongrenin 64 maddesi arasında normalde savaşla alakası olmayan Yunanistan'la ilgili bir madde de bulunmaktaydı. Buna göre Osmanlı Devleti, bu devlete toprak verecekti. Yunanistan, anlaşmanın imzalanmasından sonra bu maddenin kendi lehlerine uygulanması için Bâb-ı Âlî'den toprak talep etmişti. Fakat, Osmanlı ekâbiri buna doğrudan karşı çıkmış ve bu talebi yerine getirmeyeceğini bildirmişti. Hükümetin bu direnmesinden dolayı, araya Büyük Devletler girişmiş ve ilgili görüşmeler 24 Mayıs 1881'e kadar devam etmişti. Sonuçta, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın istediği toprakları vermek zorunda kalmasıyla, hadise kapanmıştı.

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 8, 2. Baskı, Ankara 1983, s. 112-114.

daha iyi olacağı fikriyle sona ermekteydi.⁷⁴ Bunun haricinde başka bir vesikada ise, Yunanistan'ın isteğinin ret edilmesi gerektiğini belirtirken, Osmanlı Devleti'ni gündeme getirmiştir: Türkiye'ye karşı kullanılacak olan Yunan askerî birliklerinin Alman subayları tarafından eğitilmesinin, Almanya'nın siyasî menfaatleriyle çeliştiğine inanmaktaydı.⁷⁵ Bu mülahazalardan dolayı Almanya'nın subay göndermeyi reddetmesiyle Yunanistan'ın bu teşebbüsü akamete uğramıştır.

Almanya'dan istediği askerî mütehasısları alamayan Yunanistan, daha sonra Fransa'ya müracaatta bulunarak aynı yönde talepte bulunmuş ve Fransa'nın kabul etmesiyle Fransız subayları Yunan ordularını ıslah etmeye başlamışlardır. Bundan sonra çok ilginç bir gelişme yaşanmıştır: Birbirine düşman ve rakip Alman ve Fransız subayları, yine birbirlerine düşman Osmanlı ve Yunan Orduları'nı eğitmişlerdir. Ve bu iki düşman ordu 1897 yılında karşı karşıya gelmiş; Almanlar'ın eğittikleri Osmanlı Orduları, Fransızlar'ın eğittikleri Yunan Ordusu'nu ağır bir şekilde mağlup etmişlerdi. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, dönemin Alman basınında alay konusu olmuştu. *Alldeutsche Blaetter*, savaşı yorumlarken 1870 Sedan savaşına atıfta bulunarak, galip Osmanlı Ordusu'nu Almanlar, mağlup Yunanlılar'ı Fransızlar'la kıyaslayarak, çiraklar tıpkı ustaları gibi galip gelmişlerdir⁷⁶, ifadesini kullanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid, bir şekilde askıya alınmış veya unutulmuş olabileceğine inandığı subay talebiyle alakalı teklifini Ağustos 1881'de tekrar gündeme getirmiş, Alman Elçiliği Maslahatgüzarı Hirschenfeld'e yeni bir müracaata bulunarak, ilgili talebini yenilemiştir.⁷⁷ II. Abdülhamid'in bu konudaki kararlılığını gösteren diğer bir hamle ise Kasım 1881'de Ali Nizâmî Paşa ile Reşid Bey'in Almanya'ya yaptıkları seyahat ve görüşmelerdir. Bu gezinin amacı, gelişen Osmanlı-Alman Münasebetleri'nin bir "ittihad ve ittifak" derecesine kadar yükseltilmesi, Mısır ve Ermeni Meseleleri'nde Almanya'nın yardım ve desteğinin sağlanması konularının görüşülmesi olsa da; gezide, istihdam edilecek subaylar meselesi de gündeme getirilmiştir. Nitekim bu

⁷⁴ Holborn, *a.g.e.*, s. 20.

⁷⁵ Holborn, *a.g.e.*, s. 21.

⁷⁶ *Alldeutsche Blaetter*, "Deutsche und Franzosen, Türken und Griechen", Berlin 1897, sayı 7, s. 115.

⁷⁷ Wallach, *a.g.e.*, s. 40.

heyetin Kayzer ve Bismarck'la yaptıkları görüşmeler ilgili subayların gönderilmesi işini önemli oranda hızlandırmıştır.⁷⁸

Nihayet bütün bu sürecin sonunda, yani ilgili görüşmelerin ve teşebbüslerin başlamasından takriben iki yıl sonra 11 Nisan 1882'de, Alman Askerî Kabinesi Şefi General Albedyll Osmanlı Devleti'ne gönderilecek dört subayın ismini tesbit etmiş ve Alman Hâriciye Nâzırlığı'na bildirmiştir.⁷⁹

Bu subaylar, başlangıçta geçici olarak üç aylığına izinli sayılacak ve bu zaman zarfında Almanya'dan maaşlarını almaya devam edeceklerdi. Üç ay sonunda Osmanlı hizmetine girmeye karar verdikten sonra, üç yıl içinde tekrar Alman ordusuna geri dönme garantisi altında izinli sayılacaklardı. Bu şartlarda Askerî Kabine tarafından isimleri belirlenen ve Kayzer I. Wilhelm tarafından da tasdik edilen subaylar şunlardır:⁸⁰

Unvan	İsim	Görev Yaptığı Yer
Albay	Kachler	2. Silezya Hafif Süvari Alayı Komutanı
Yüzbaşı	Kamphoevener	3. Hannover Piyade Alayı
Süvari Yüzbaşı	Hobe	1. Silezya Dragon Alayı
Yüzbaşı	Ristow	2. Pommeryan Sahra Topçu Alayı

Adları bu şekilde belirlenen Alman askerî heyeti üyeleri, Mayıs ayının başlarında Osmanlı başşehri İstanbul'a varmışlardı. 30 Mayıs'ta iş mukavelesini imzalayan Kaehler,⁸¹ ancak 1 Haziran'da

Sultan II. Abdülhamid tarafından kabul edildikten sonra, 21 Haziran'da görevine başlamıştır.⁸²

3. İş Mukavelesi'nin Muhtevası

Kaehler'in hangi şartlarda görev yapacağına dair en önemli belge, kendisi ve ilgili Osmanlı devlet adamlarının imzaladıkları iş mukavelesidir. Bu sözleşmeye geçmeden önce Kemal Beydilli'nin makalesinde zikrettiği bir taslağa ve muhtevasına temas etmek gerekiyor. Bu taslak 2 Temmuz 1880

⁷⁸ Beydilli, *a.g.e.*, s. 489.

⁷⁹ Wallach, *a.g.e.*, s. 41.

⁸⁰ Wallach, *a.g.e.*, s. 42.

⁸¹ Militaer Archiv, N 65/4.

⁸² Militaer Archiv, N 65.

tarihinde üç nüsha halinde Yıldız Saray'ında tanzim olunmuş ve 6 Temmuz 1880'de İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği'ne teslim edilmiştir. Taslağa göre, gelecek olan subaylar öncelikle 25 000'er Frank yıllık ücreti, altın olarak aylık şeklinde alacaklar. Sahip oldukları rütbeye göre Osmanlı vatandaşı meslektaşlarıyla aynı oranda tayinât verilecek. Bunun haricinde taşrada göreve gitmeleri durumunda bir Osmanlı subayının aldığı maaşın iki katı fazlası harcırah; İstanbul'a gelişlerinde iki katı ve üç yıl sonunda Almanya'ya geri dönüşlerinde ise, dört katı fazlası yolluk alacaklardı.

Sonraki maddelerde, sözleşmenin süresinin üç yıl olduğu ve taraflar isterlerse yenilenebileceği kaydı düşülmüştür. Devamında ise, bir hizmet esnasındaki kaza sonucunda sakatlanma durumunda Tekatüd-i Askerî Nizâm-nâmesi gereğince rütbesine göre maaşının bir buçuk katı kayd-ı hayat şartıyla emekliliğe ayrılacaklardır. Kazâzede olarak ölen subayın hanımı kayd-ı hayat şartıyla ve yetimleri 21 yaşlarına kadar emeklilik maaşının yarısını altın olarak Osmanlı Bankası'ndan alabileceklerdi. Son bir kalem olarak, subaylar Osmanlı memleketine geldiklerinde aylık maaşlarının iki katı, sözleşmelerinin sonunda memleketlerine geri döndüklerinde dört misli harcırah alacaklar. Subaylar, devletin menfaatlerine ters bir harekette bulunurlarsa, mukaveleleri fesh ve hizmetten ihraç edilebileceklerdi. Bunlar, bir suç ve cinayet işlerseler memleketleri kanunlarına göre yargılanacaklardı.⁸³ Bu bilgiler haricinde bir de Almanya'dan istenen bir takım sivil memurları kapsayan hükümler de yer almaktadır.

Alman Askeri Arşivi'nde bulunan nihâî mukavelenin imza tarihi 30 Mayıs 1882'dir. Vesikanın son sayfasında imzası bulunanlar ise, Osmanlı cephesinden dönemin önemli ve etkili şahısları Hâriciye Nâzırı Said Paşa ve Harbiye Nâzırı Gâzî Osman Paşa; karşı taraftan ise, Kaehler idi.⁸⁴

A 4 büyüklüğündeki beş sayfa halinde yazılan anlaşma metni, Osmanlıca ve Fransızca olarak iki lisanda kaleme alınmıştır. Sayfanın solunda bulunan Fransızca metnin uzunluğuna bakılırsa, sanki bu kısım ana metin olarak tasarlanmıştır. Bunun hemen karşısında sağda ise, Osmanlıca metin, Fransızca'sının bir tercümesi olarak özet şeklinde yer almaktadır.

⁸³ Bcydilli, *a.g.m.*, s. 486-487.

⁸⁴ Militær Archiv, N 65/4.

Toplam 10 madde olan mukavelenin giriş kısmında, bunun Osmanlı Devleti adına Harbiye Nâzırı Gâzî Osman Paşa ile Hâriciye Nâzırı Said Paşa; Alman tarafından ise “Devlet-i Aliyye’nin hizmet-i askeriyesinde istihdâm olunan” Alman Miralây Kaehler arasında imzalandığı ifadesi yer almaktadır.⁸⁵

Sözleşmenin girişinde isimleri ve en sonunda imzaları yer alan devlet adamları dikkat çekici görevlere sahipler. Bir tarafta 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nin Plevne savunmasının meşhur komutanı Harbiye Nâzırı Gâzî Osman Paşa ve Hâriciye Nâzırı Said Paşa gibi iki önemli bakan; karşı tarafta ise Almanya’dan gelen ve Osmanlı ordularında muvakele çerçevesinde istihdam edilecek olan bir Mirlivâ, günümüzdeki Tuğgeneral Kaehler yer almaktadır. Böylesine önemli iki bakanlık postunu işgal eden eşhasın, Mirlivâ Kaehler’in sözleşmesini bizzat imzalamaları, II. Abdülhamid’in ordunun ıslah edilmesine verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır.

Birinci maddeye göre Kaehler, “Mirlivâlık rütbesiyle” Osmanlı ordusuna dâhil olacaktır. Bu rütbeye mahsus maaşından başka, bir de her ay sonunda ertelenmeden ve durdurulmadan Osmanlı Bankası eliyle yıllık 30 000 Frank alacaktır. Her hangi bir görevlendirmeye taşraya gönderilecek olursa, Osmanlı Devleti’nde mer’î olan harcırah nizamnamesi mucibince askerî memurlara rütbelerine göre verilen harcırahın iki misli verilecektir.⁸⁶

Kaehler’in Osmanlı Devleti’ndeki istihdamı süresince alacağı ücretler mukavelenin bu maddesinde ve beşinci maddesinde yolluk şeklinde olmak üzere toplam dört kalem şeklinde tesbit edilmiştir: Birinci ücreti, Osmanlı Orduları’nda Mirlivâ rütbesinde görev yapan her hangi bir Osmanlı vatandaşı subayın aldığı ta’yinattır. Ta’yinât yüksek dereceli devlet memurlarına verilen günlük, haftalık veya aylık aynî; ekmek, kar ve buz, odun, kömür, atları için arpa, yulaf gibi yardımlardır. Bu bazen aynî olarak bazen de maaşına para olarak ilave edilebilir.⁸⁷ İkinci kaleme geçen ücret, yıllık 30 000 Frank olarak tesbit edilen maaşıdır. Maaşını aylık 2 500 Frank halinde; her ayın sonunda ertelenmeden ve durdurulmadan, altın olarak Osmanlı Bankası eliyle alması şartları, dikkat-i câliptir. Taşrada görev alması durumunda, geçerli olan harcırah

⁸⁵ Militaer Archiv, N 65/4.

⁸⁶ Militaer Archiv, N 65/4.

⁸⁷ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform(1836-1856)*, İstanbul 1993, s. 109.

nizâm-nâmesine göre Osmanlı askerî memurlarının aldığı harcırahın iki katının verilmesi, sondan bir önceki ücreti teşkil etmektedir. Son kalemde zikredilmesi gereken ücret beşinci maddede geçen İstanbul'a gelişinde iki ve memleketine geri dönüşünde dört kat şeklinde alacağı yolluktur. Wallach'ın belirttiğine göre, Kaehler'in maaşı tesbit edilirken Almanya'daki maaşı dikkat-i nazara alınmıştır.⁸⁸

Kaehler'in Osmanlı hizmetine girdiği yıllarda, Almanya'da bir Albay'ın aldığı maaşı tespit edemesek de, 1899 yılına ait miktara ulaşabildik.⁸⁹ Bu bilgiye göre bir Albay 1899'da yıllık 7800 Mark maaş, 594-1314 Mark arasında servis ve 540-1200 Mark arasında değişen kira yardımı almaktaydı.⁹⁰ Kaehler'in maaşı Frank olarak ödendiği için bu miktar, Frank'ın Mark olarak karşılığının hesap edilmesiyle, ancak somut bir kıyas yapılabilir.⁹¹ Bu tarihlerde, yani 1885 yılında 100 Frank, 80.77 Mark yapmaktaydı.⁹² Bu şekilde Kaehler'in maaşı takriben 24 231 Mark yapmaktadır. Almanya'da bir Albay yıllık 7800 Mark maaş alırken, Kaehler imzaladığı mukavele çerçevesinde Osmanlı hizmetinde yıllık 24 231 Mark maaş almıştır. Bu da gösteriyor ki, Kaehler bir hayli yüksek bir transfer ücretiyle Osmanlı hizmetine geçmiştir. Bu yüksek transfer ücreti, günümüzdeki Alman futbol teknik direktörlerinin yüksek fiyatla Türkiye'deki futbol takımlarını çalıştırmalarına benzemektedir.

Bunun haricinde belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise, bu başlığın hemen altında verilen Osmanlı tarafının Berlin'e gönderdiği mukavele taslağında teklif edilen maaşa göre yıllık 5000 Frank daha eklenmesidir. Bu değişikliğin Alman mı yoksa Osmanlı tarafından mı kaynaklanıp kaynaklanmadığını tesbit etmek mümkün olmamıştır.

İkinci madde, sözleşmenin zamanını üç seneden ibaret olarak belirlemekte; fakat bir sonraki maddede, üç yılın nihayetinde taraflar isterlerse mukavelenin yenilenebileceği kaydı düşülmüştür.⁹³

⁸⁸ Wallach, *a.g.e.*, s. 44.

⁸⁹ Bu bilgiye ve ilgili kaynağa ulaşmada yardımcı olan sayın Dr. Bernd Kirsten'e teşekkür ediyoruz.

⁹⁰ Hein, *Das kleine Buch vom Deutschen Heere. Ein Hand- und Nachschlagebuch zur Belehrung über die deutsche Kriegsmacht*, Kiel/Leipzig 1901, s. 126.

⁹¹ Bu bilgiye ve ilgili kaynağa ulaşmada yardımcı olan sayın Matthias Krempel'e teşekkür ediyoruz.

⁹² Kaiserliches Statistisches Amt(Yay.), *Statistischen Jahrbuch für das Deutsche Reich*, Berlin 1895-1911.

⁹³ Militaer Archiv, N 65/4.

Dördüncü maddede, Kaehler'in görevi sırasında kaza yapıp sakat kalması durumunda alacağı tazminat konusundaki bilgiler yer almaktadır. Buna göre Kaehler sakatlandığında, kayd-ı hayat şartıyla maaşının bir misli nisbetiyle emekliliğe ayrılacaktır. Kaehler öldüğünde emeklilik maaşının yarısı zevcesine; hanımının da vefat etmesi durumunda ise, 21 yaşına kadar yetim çocukları alabilecekler. Tekâütlük maaşı da aynı şekilde altın olarak Osmanlı Bankası eliyle ödenecektir. Söz konusu olan şahsın eşi ve çocukları memâlik- i ecnebiyede bulunsalar dahi bu maaşı alabilecekler.⁹⁴ Beşinci madde, Kaehler'in İstanbul'a varmasından sonra aylık maaşının iki misli, mukavelesi nihayete erdikten sonra memleketine döneceği sırada dört misli harcırah kendisine verilecektir.⁹⁵

Altıncı madde, Kaehler'in devlet menfaatlerine zarar verecek bir iş yaptığında görevinden azledilecek ve mukavelesi feshedilecektir. Yedinci madde, Kaehler hafif cezayı veya cinâyet gerektirecek suçlar işlemesi durumunda, kendi memleketinin askerî kanununa göre, Osmanlı Devleti'nde yargılanacak ve cezalanacaktır.

Sekizinci maddeye göre, Kaehler askerî rütbesine göre Osmanlı askerî üniforması giyecektir. Dokuzuncu madde, Kaehler yazıldığı biçimde Sultan'ın hizmetine kabul edildiğinde, Almanya tâbiyetinden çıkacak fakat Almanya'da haiz olduğu askerlik sanatına bir halel gelmeyecekti. Şahsî hukûku da kâmlen muhâfaza edilecektir. Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bulunduğu müddetçe Almanya'dan maaş almayacaktır.

Bu mukavelenin hükümlerinin Haziran'ın başlangıcından itibaren mu'teber olacağına dair madde onuncu ve son maddeyi oluşturmaktadır. Mukavelenin son paragrafında ise, bu sözleşmenin üç nüsha olarak akdedildiği ibaresi yer almaktadır. Bunun hemen altında ise sırasıyla sağdan sola Said, Gazi Osman ve Kaehler isimleri Latince imza olarak yer almaktadır.

IV. Netice

Makalenin girişinde yer alan, Osmanlı Ordusu'nda Alman subaylarının istihdam edilmesinin bir gelenek olup olmadığı sualinden başlayarak değerlendirme yapmak istiyoruz. Yukarıdaki sayfalarda da anlatıldığı şekilde

⁹⁴ Militaer Archiv, N 65/4.

⁹⁵ Militaer Archiv, N 65/1.

gerçekleşen resmî talep ve mukaveleler yoluyla Alman askerî heyetlerinin istihdam edilmesi bir gelenektir. Bu gelenek, belli dönemlerde kesintiye uğramış olsa da, bir çok Alman subayının gayr-i resmî kanallardan gelip Osmanlı Orduları'nın ıslah edilmesinde görevlendirilmesiyle devam etmiştir. Sadece resmî kanallar vasıtasıyla gelenleri dikkat-i nazara alırsak 1836'da Moltke ile başlayan bu süreç, 1882 yılında Kaehler'le belli bir istikrar kazanmış, 1885 senesinde gelen Goltz ile devam etmiş ve 1914'de Sanders'le sona ermiştir.

Böylesi bir gelenekten bahsedilmesinin en önemli nedeni, askerî heyetlerin kullanılmasının sürekli olması ve bu istihdamlarla birlikte Osmanlı-Alman Münasebetleri'nin giderek her alanda gelişmesidir. Özellikle de Kaehler'in komutasındaki heyetin istihdamı bir kırılma noktası olmuştur. Kaehler'le birlikte resmî olarak yeniden başlayan Alman subayların istihdamı, daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Osmanlı Ordusu Alman usulüne göre ıslah edilmiş ve nihayet her iki devlet aynı cephede Birinci Dünya Harbi'ne girmiştir. Ordunun ıslahında Almanlar'ın kullanılmasının diğer bir sonucu ise, askerî malzeme alımında Alman payının artması, demiryolu yapımında Almanya'nın çok önemli ihaleleri almasına uygun bir zemin hazırlaması gibi iktisadî ilişkilerin gelişmesine olumlu etkide bulunmasıdır. Bu şekilde iktisadî alanda gelişen münasebetler daha sonra siyasî ilişkilere de olumlu olarak yansımıştır.

Burada çok ilginç bir noktanın altının çizilmesi gerekiyor: Devletlerarası ilişkilerde normalde öncelikle siyasî münasebetlerde bir gelişme gerçekleştirildikten sonra, diğer alanlara doğru bir yönelme olur. Fakat Osmanlı-Alman münasebetlerinde tam tersine bir süreç yaşanmıştır: Önce askerî, sonra ticarî ve nihayet siyasî olmak üzere diğer alanlara doğru bir gelişen bir süreç söz konusudur. Bu durum Osmanlı-Alman ilişkilerini karakterize eden ilginç bir özellik olsa gerektir.

Alman askerî heyetlerinin istihdam edilmesinin bir gelenek halini alması oldukça uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Özellikle de Kaehler'in istihdam edilmesiyle alakalı süreç oldukça uzun sürmüştür. Metinde izah edildiği gibi, heyetin göreve başlamasına kadar takriben iki yıl gibi uzun bir süre geçmesinin nedenleri; Kanzler Bismarck'ın karar vermeden önce

Avusturya'ya danışması, Avrupa'daki konjunktürün uygunluğunu gözetmesi ve nihayet Yunanistan'la alakalı gelişmelerin halledilmesidir.

Kaehler'in başında bulunduğu askerî heyetin görevi başlaması, Bismarck'ın böylesine temkinli bir siyaset takip etmesi, onun klasik genel siyasetinin de tipik bir örneğidir. 1871 yılında Almanya'nın birliğini sağlamasıyla Avrupa'da Düvel-i Muazzama arasındaki dengeler alt üst olmuş ve yeni Almanya bu devletlerarasına katılmıştı. Hem Almanya hem de Avrupa tarihi açısından önemli olan bu gelişmenin mimarı Bismarck olmuştur. Bismarck, bu bağlamda hem 1814 Viyana Kongresi'yle tesis edilen dengeleri alt üst eden kişi olmuş; hem de 1871 sonrasındaki dengelerin yeniden tesis edilmesinde görev ifa etmiştir. Avrupa'daki dengelerin tam olarak sağlanmadığı ve taşların henüz daha yerlerine oturmadığı bir sırada; II. Abdülhamid'in subay istemesi ve bunun hemen kabul edilmesi, ciddi bir takım diplomatik sıkıntıların çıkmasına neden olabilirdi. Bundan dolayı Bismarck'ın dikkatli ve temkinli olması gerekiyordu. Bu durum ilgili görüşmelerin uzamasını etkilemiştir.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Kaehler, imzaladığı mukaveleyle görevine başlamıştır. İlgili mukavelenin maddeleri Kaehler'in alacağı ücret açısından oldukça iyi hükümler taşımaktadır. Yabancı bir subay olarak, çalışacağı üç yılda alacağı ücretlerle alakalı en ufak bir boşluk ve belirsizlik bırakılmamıştır. Böylelikle Kaehler, alacağı ücretleri hukukî olarak garanti altına almıştır. Bir de Almanya'daki maaşının çok fevkinde bir ücret almıştır.

Sözleşmede dikkati çeken diğer bir önemli nokta ise, Kaehler'in görevi ve yetkileri konusunda bir hükmün olmamasıydı. Kaehler, Osmanlı hizmetinde geçen zaman zarfında neleri icra edecekti? Osmanlı Devleti ödeyeceği bu ücret karşısından kendisinden neler beklemekteydi? Bu ve buna benzer soruların cevapları ne tarafların imzaladıkları bu mukavelede ne de başka bir kaynakta geçmektedir. Yukarıdaki sayfalarda da geçen o genel görev, yani ordunun reformu edilmesi ve bunun çerçevesinin çizilmesiyle alakalı en ufak bir ibare geçmemektedir. Bu mukaveleyi hazırlayanlar, işveren taraf olarak Osmanlı Devleti'nin beklentilerini gösteren veya tarif eden birkaç maddeyi buraya eklemeleri gerekmekteydi; bunun yer almaması, çok büyük bir eksikliklerdir.

İş mukavelesinde bu türde bir hükmün yer almaması, Osmanlı tarafının bu istihdamdan çok daha farklı bir beklentiye sahip olduğunu göstermektedir. Başta II. Abdülhamid olmak üzere diğer ekâbir, bu istihdamı askerî olmaktan ziyade siyâsi bir amaç için yaptıkları izlenimini vermektedir. Alman subayların istidam edilmesi, birinci derecede Almanya'nın Osmanlı hariciye siyasetine çekilmesi amacını taşımaktaydı. Nitekim yukarıdaki sayfalarda da izah edildiği gibi, bu şekilde Almanya II. Abdülhamid'in denge siyasetinde önemli taşlardan bir tanesi olmuştur. Bununla birlikte paralel olarak iktisadî alandaki münasebetlerin gelişmesi de Osmanlı Devleti'nin beklentilerini karşılamış ve devletin imar edilmesinde birçok faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler, II. Abdülhamid ve devlet ekâbirinin önceden düşündükleri ve planladıkları bir açılım olmayıp, askerî heyetlerin istihdam edilmesi sonrasında gelişen iliskilerin bir sonucu olarak gerçekleştirilmiştir.

Bismarck ve Alman devlet adamları ise, olayı çok daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmişler; II. Abdülhamid'in ilgili talebine evet derken, başta askerî olmak üzere, iktisadî ve siyâsî bir takım geniş çaplı beklenti içinde olmuşlardır. Askerî heyetlerin istihdamıyla birlikte, her şey düşündükleri gibi gerçekleşmiş; bütün beklentilerini fazlasıyla elde etmişler ve Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzlarını da her alanda artırmışlardır. Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunun tesis edilmesini bir merdivene benzetirsek, bunun birinci basamağını askerî heyetler, ikincisini iktisadî, üçüncüsünü siyâsî faaliyetler oluşturmuştur. Merdivenin sonunda ise, her şey Bismarck'ın başlangıçta arzu ettiği gibi gerçekleşmiş ve Almanlar, en önemli rakipleri İngiltere, Rusya ve kadim düşmanları Fransa'ya karşı Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarında müttefik olarak Birinci Cihan Harbi'ne çekmeyi başarmışlardır. Böylelikle, askerî heyetin istihdamında bekledikleri sonuçları fazlasıyla elde etmişlerdir.

ABSTRACT

OTTO VON KAEHLER THE COMMANDER OF THE FIRST MILITARY MISSION OF GERMAN WHICH WAS EMPLOYED DURING THE PERIOD OF ABDULHAMID II AND THE MUTUAL EXPECTATIONS OF BOTH PARTIES

Although the convention of German which was initiated by employing of the military mission of Prussia presided by Moltke in the service of the Ottoman Empire in the 1836 was cut back officially in a while, many officers employed for the Ottoman Empire with the unofficial processes. During the period of Abdulhamid II, the convention of German was revoked again and that time the second military mission was employed presided by Kaehler. Until the date of his death, 3 November 1885, Kaehler continued to his duty in the Ottoman army which was initiated with signing the contract for service that compose from 10 articles in 30 May 1882. The contract for service totally consisted of subjects related with his salary and wage, there is no record / registration about limits of his duty. There are polydimensional expectations of both parties about the employment of Kaehler. Within the framework of balance policy that he followed against other Great Powers, an intention of Abdulhamid II drew attention. On the other hand Kanzler Bismarck aimed to constitute a powerful Ottoman army that might be balance against Russia, also in the long run, he wanted to be vouched for influence of Germans in the Ottoman Empire. As it will be seen in the article, the relations of Ottomans and Germans that revived in the military arena with Kaehler, improved at all fields especially diplomacy and trade in the course of time and reached the top-point. These improving relations caused Ottoman Empire and Kaiserreich to enter the First World War as an ally at the same front and terminated both states at the end of the war.

Key Words: *Ottoman Empire, Abdulhamid II, Bismarck, German Kaiserreich, Military Mission of German, Otto von Kaehler, Contract.*

